

Julen, krybben, høyet og nissen

Høy, enten det er fra natureng eller kultureng, er viktig fôr til hest og drøvtyggere gjennom den lange nordiske vinter. Før det ble vanlig med surfôr på 1960 tallet, var høy nærmest enerådende som grovfôr. Morgen og kveld syv dager i uka har bonden, eller den som måtte stelle dyra, båret fange på fange med vind- og soltørket sommer inn til dyra. I juleevangeliet (Lukas 2) leser vi

Og hun fødte sin sønn, den førstefødte, og svøpte ham og la ham i en krybbe, fordi det ikke var rom for dem i herberget.

En krybbe passe full med smått velluktende høy i en lun stall, er kanskje ikke det verste stedet et nyfødt barn kan legges. I hvert fall ikke om vi går 2010 år tilbake i tiden. Siden har utallige skoleunger strevd med å finne passende høy å ha i krybben til framføringen av juleevangeliet, før juleferien. Og betegnelsen krybbe, stedet for å legge høy eller annet fôr i en stall, fjøs eller grisehus, har fått en helt spesiell klang og mening i vår kultur.

Men det kan være kort veg mellom fødsel og død. Ordet krybbedød bærer i seg mer sorg og smerte enn de fleste ord knytta til døden. Et født, men ulevd liv, er spesielt trist og tragisk.

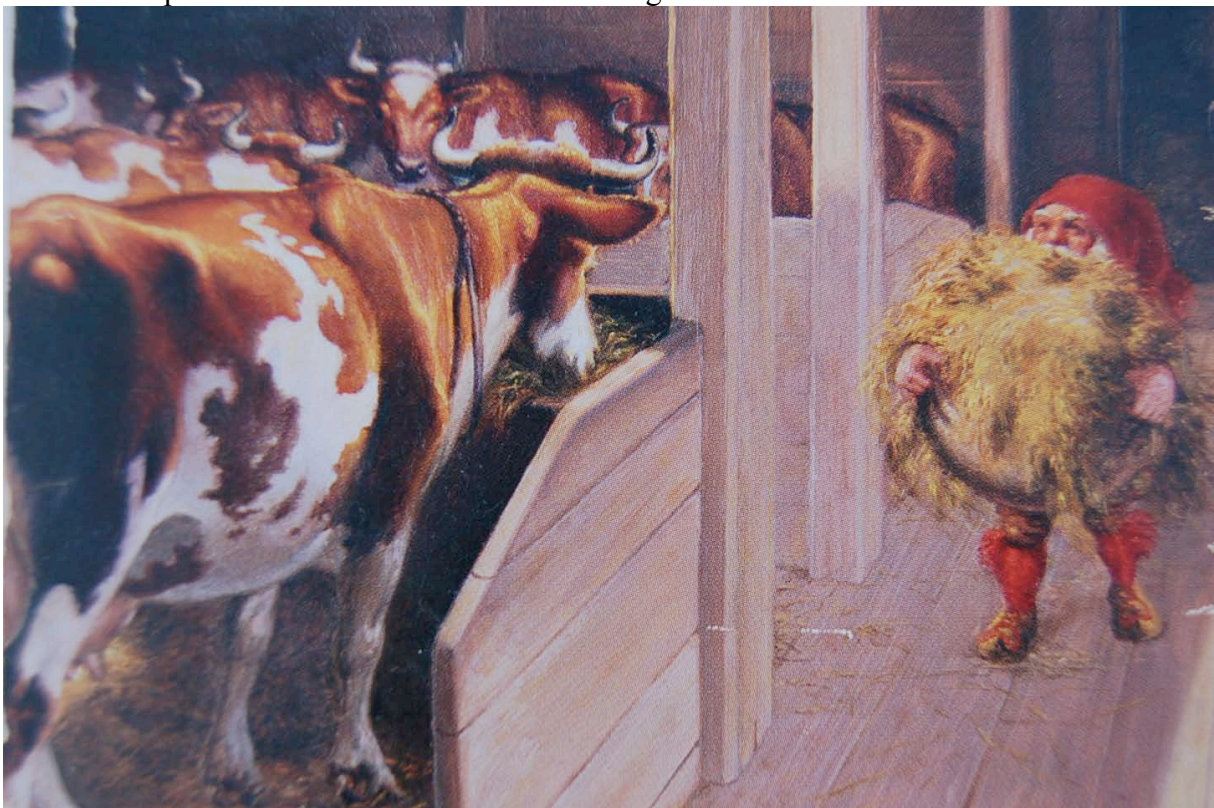
Julen i Norge i dag feires i spennet mellom børs og katedral. Krybben er katedralen og julenissen er børsen. Hva har så julenissen med høy å gjøre? Ingen ting, kanskje utenom litt fôr til reinsdyra. Men i Norge er det ikke tradisjon å føre reinsdyra med høy om vinteren.

Skikken med julenissen, eller julegavenissen, som Ottar Grønvik ganske treffende betegner han, i en artikkel i "Maal og minne 2 1997, er ganske ny i Norge og Norden. Den moderne julenissen er i slekt med forestillinger og skikker på kontinentet om en helgen St. Nikolaus

(Nils), som ga snille barn en gave før jul. Det var først langt ut på 1900 tallet at skikken med julenisse ble vanlig i Norge.

Fjøsningen derimot har levd lenge her i landet. Han bodde hele året på bondegården og hjalp til i fjøs og stall, og var med på å sikre gårdens velstand. Han fikk regelmessig matoffer, gjerne hver julekveld, men var oftest usynlig. Men spor etter seg kunne han sette, det viser følgende tildragelse.

Ottar Grønvik skriver i artikkelen at han i april 1997 traff Margit Krogsrud (f 1901) fra Veldre i Ringsaker. Da hun hørte at Grønvik skrev på en artikkel om nissen, ble hun ivrig. Hun fortalte, at som lita jente, hadde hun hørt en eldre kar fortelle om en tildragelse ved de to Kos gårdene. På den ene gården hadde de sluppet opp for høy, og nissen hadde vært ute for å stjele høy på nabogården. Men det ville ikke nissen på gården med høy vite noe av, og det ble slagsmål. Dagen etter lå det høydatter spredt over et stort område mellom de to gårdene. Bedre bevis på nissen sin eksistens er det vanskelig å finne!

Den svenske kunstneren Anders Olsson (1913 - 1999) har med sine tegninger og malerier av tomten, formet vårt bilde av han. En liten trinn kar med rød toppelue og langt skjegg. Anders Olsson oppnådde en enorm popularitet med sine bilder av tomter, drømmeaktige kulturlandskap med mennesker i arbeid, og ikke minst vakre nakne kvinner. Foto fra boken Svenska Idyller, Boken om Anders Olsson av Dan Backman. Kartago forlag 2003.

Ottar Grønvik argumenterer i artikkelen i ”Maal og minne” for at navnet nisse om fjøsningen, låvenissen, gardsvetten, tomtegubben, tuftekallen, tunvetten osv ikke har noe med St. Nikolaus (Nils) å gjøre. Opphavet til begrepet nisse er det gamle norrøne ordet ”nidsi” som betyr ”den kjære lille slekningen” og viser tilbake til stamfaren for gården, han som først ryddet gården. Etter gammel folketro levde han videre på gården med fjøs og låve som

hovedbase. Helt til langt inn på 1800 tallet, mente gårdens folk at dette var en realitet. Og noen gjør det vel fortsatt.